

Woord vooraf

Het eerste nummer van *NHA nieuws* in 2008 is tegelijkertijd het laatste nummer met een traditioneel voorwoord van de directeur, zoals u dat de laatste jaren gewend was. Het uiterlijk blijft hetzelfde, maar de inhoud gaat veranderen. Wij zijn de afgelopen tijd druk bezig geweest met een nieuwe opzet voor *NHA nieuws*, die meer aansluit bij de actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen. Het resultaat kunt u in het komende nummer, direct na de zomervakantie, tegemoet zien.

Het aantal bezoekers aan onze Commandeurszaal, de multifunctionele ruimte in de Janskerk, overtreft onze stoutste verwachtingen. Gedurende de eerste zes maanden van 2008 zijn er opnieuw vele duizenden bezoekers geteld bij tentoonstellingen, uitvoeringen, rondleidingen, aanbiedingen, presentaties, lezingen, concerten en informatieavonden georganiseerd zowel door of namens het Noord-Hollands Archief als door derden. Hiermee maken wij één van onze belangrijkste doelstellingen, om door middel van een zo laagdrempelig mogelijk publiekscentrum een zo groot en divers mogelijk publiek te laten kennismaken met het cultuurhistorisch erfgoed dat het Noord-Hollands Archief voor de deelnemende partners beheert, volledig waar. Een agenda met alle activiteiten die u het komende jaar nog kunt verwachten is opgenomen in dit nummer, maar ook te vinden op onze website.

Nu al vraag ik uw aandacht voor een zeer bijzondere tentoonstelling 'Haarlem op de kaart', die in het kader van Haarlem Cultuur 2008 van 30 augustus tot en met 25 oktober wordt gehouden in de Bakenesserkerk in Haarlem. De tentoonstelling biedt een keur aan historische stadsplattegronden, kaarten, stadsgezichten en panorama's van Haarlem uit de collecties van het Noord-Hollands Archief. Speciaal voor deze tentoonstelling komt de oudste kaart waarop de stad Haarlem en een deel van de heerlijkheid Heemstede staan afgebeeld uit het Algemeen Rijksarchief in Brussel over. Het betreft een kaart uit 1539 gemaakt door de Edamse landmeter Simon Meeuszoon in verband met een geschil tussen Haarlem en Heemstede over de tapperijen in de Haarlemmer-

hout. En nu wij toch bezig zijn met het beeldmateriaal van het Noord-Hollands Archief. Hebt u al kennis gemaakt met de volledig vernieuwde digitale beeldbank? In deze beeldbank is het beschikbare digitale beeldmateriaal (circa 70.000 afbeeldingen!) uit de Kennemer Atlas (de beeldcollectie van de voormalige Archiefdienst voor Kennemerland) en uit de Provinciale Atlas Noord-Holland (de beeldcollectie van het voormalig Rijksarchief in Noord-Holland) integraal opgenomen. De nieuwe beeldbank kent veel nieuwe zoekmogelijkheden, een geavanceerde inzoom-mogelijkheid en een snelle digitale bestelmodule.

Ik wens u veel leesplezier met dit zomernummer van *NHA nieuws* en hoop u in de komende weken of maanden bij één van de activiteiten in ons publiekscentrum in de Janskerk of daarbuiten te mogen verwelkomen.

Lieuwe Zoodsma
directeur van het Noord-Hollands Archief

Op zondag 8 juni was er in de Commandeurszaal in de Janskerk een veiling van werken van striptekenaars ten behoeve van de kankerbestrijding, waarbij Jan Pieter Glerum als veilingmeester optrad. Foto: Ewoud Koster.

Chris van Velzen: "Cultuur doe ik met passie"

Haarlem staat dit jaar in het teken van cultuur. "De heropening van de Stadsschouwburg was één van de aanleidingen voor Haarlem Cultuur 2008," zegt Chris van Velzen. Naast wethouder voor cultuur en financiën is hij ook bestuurslid van het Noord-Hollands Archief.

De Haarlemse wethouder Chris van Velzen houdt niet alleen van geschiedenis, maar ook van oude auto's en motoren. Foto: Dasha Elfring.

"De portefeuille financiën is belangrijk: de gemeente valt of staat met een solide begroting," licht Van Velzen toe. "Maar het beleidsterrein cultuur doe ik met passie. 'Als de wethouder over cultuur praat, beginnen zijn ogen te glimmen', zeggen de ambtenaren hier op het stadhuis. Het doel van Haarlem Cultuur 2008 is om meer Haarlemmers te laten genieten van het rijke culturele aanbod in de stad. Daarnaast kan Haarlem zich ook buiten de stad profileren met culturele evenementen. De gemeente heeft voor Haarlem Cultuur 2008 een bedrag van 475.000 euro uitgetrokken. Voor het grootste deel

is dit bedrag ingezet voor promotie en voor de programmering van het podium, dat van 18 tot en met 22 juni op de Grote Markt stond. Maar er worden ook tal van grote en minder grote culturele activiteiten gesubsidieerd. Het gaat niet in alle gevallen om nieuwe evenementen. Zo heeft de traditionele jaarlijkse Haarlemse draaiorgelmanifestatie op Tweede Pinksterdag zich dit jaar voor het eerst afgespeeld in de binnenstad, in plaats van op de Bolwerken. Alleen al door die nieuwe locatie trek je meer publiek."

KunstKerkBakenes

Ook de grote tentoonstellingen in het Frans Hals Museum en Teylers Museum worden gepresenteerd onder de vlag van Haarlem Cultuur 2008. Met de KunstKerkBakenes heeft Haarlem er een expositieruimte bijgekregen. Van Velzen, die zich hard heeft gemaakt voor de aankoop van de Bakenesserkerk door de gemeente Haarlem, moet lachen om de opmerking dat hij nu zelf ook een beetje museumdirecteur is geworden: "De overzichtstentoonstelling van het werk van Ans Markus in de KunstKerkBakenes is zojuist afgelopen. Vanaf 19 juli tot en met 24 augustus volgt een tentoonstelling van de Britse kunstenaar David Mach. Dat gebeurt in samenwerking met De Vishal. En vanaf 30 augustus tot en met 25 oktober richt het Noord-Hollands Archief in KunstKerkBakenes de tentoonstelling 'Haarlem op de kaart' in, met naar ik heb begrepen unieke stadsplattegronden. Wat er volgend jaar gaat gebeuren met de Bakenesserkerk is nog niet bekend, maar ik hoop dat de kerk een culturele functie kan blijven vervullen."

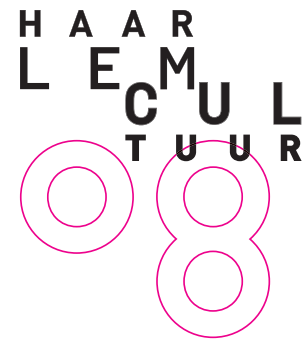
Push voor archief

Als geboren en getogen Haarlemmer met interesse voor geschiedenis draagt Van Velzen het Noord-Hollands Archief een warm hart toe. Als wethouder en bestuurslid is hij ook professioneel betrokken bij het reilen en zeilen van het archief. “De verbouwing van de Janskerk tot publiekscentrum heeft het Noord-Hollands Archief een enorme push gegeven. Ik vind het ook goed dat het Noord-Hollands Archief actiever naar buiten treedt, zoals door mee te werken aan de historische canon van Haarlem, samen met de Historische Vereniging Haerlem en Haarlems Dagblad. Op dit moment bekijk ik samen met beide instellingen de mogelijkheid om de bijzondere collecties van de Stadsbibliotheek onder te brengen bij het Noord-Hollands Archief. Op die manier kunnen we de historische collecties concentreren op één plek.”

De wethouder is tevreden over het verloop van het cultuurjaar tot nu toe. “Door middel van een enquête gaan we in kaart brengen wat de ervaringen zijn van de culturele instellingen en andere betrokkenen. Als het aan mij ligt, organiseren we vaker een themajaar. Zo zou 2009 in het teken kunnen staan van de Haarlemse monumenten.

De verbouwing van Paviljoen Welgelegen komt dan gereed en Haarlem werkt aan een gemeentelijk monumentenbeleid. En in 2013 bestaat het Frans Hals Museum honderd jaar: alle aanleiding voor een Frans Hals-jaar. Ik droom er al stiekem van om het stand-

beeld van Frans Hals dan tijdelijk van het Florapark naar de Grote Markt te verplaatsen. We hebben het dan weliswaar over de volgende raadsperiode, maar als de gelegenheid zich voordoet, teken ik graag nog een keertje bij.”

Culturele activiteiten in het Noord-Hollands Archief/de Janskerk

Ook het Noord-Hollands Archief bruist dit jaar van de culturele activiteiten. Een overzicht:

- t/m 17 augustus Tentoonstelling ‘Een Haarlemse prentenverzamelaar: hoogtepunten uit de collectie Voorhelm Schneevoogt’
- 30 augustus t/m 25 oktober Tentoonstelling ‘Haarlem op de kaart’ (in Kunst-KerkBakenes)
- 31 augustus t/m 20 september Tentoonstelling Joos Clijssen
- 13/14 september Open Monumentendagen
- 20 september Poëziefestival Haarlemse Nachten
- 28 september Wings Ensemble: Mozart en Martinu
- 30 september t/m 4 oktober Theater Nomade speelt de Gijlsbreght van Aemstel
- 11 oktober Themadag ‘Boeken in de Janskerk’/Landelijke Archievendag
- 18 oktober HCC-genealogiedag
- 19 oktober Wings Ensemble: familieconcert
- 22 november Erfgoednacht
- 22 november t/m 10 januari 2009 Tentoonstelling ‘Kan weg! Alledaags drukwerk uit Haarlems bezit’
- 7 december Wings Ensemble: meesters uit de Barok
- 21 december Wings Ensemble: muziek voor de nacht

Kijk voor meer informatie op www.noord-hollandsarchief.nl.

De complete culturele agenda van Haarlem staat op www.haarlemcultuur.nl.

Truus Menger-Oversteegen, een Haarlemse verzetsstrijdster

Truus Menger-Oversteegen en haar zusje Freddie Oversteegen werkten de laatste twee jaren van de Tweede Wereldoorlog als Haarlemse verzetsstrijdsters nauw samen met Hannie Schaft. De zusjes Oversteegen overleefden de oorlog. Hannie Schaft werd door de Duitsers opgepakt en gefusilleerd. Zij werd bekend als 'het meisje met het rode haar'. De namen van Truus en Freddie Oversteegen zijn veel minder bekend.

Klassenfoto met Truus Oversteegen (vooraan in het midden, met een strik in het haar). De school was gehuisvest aan de Linschotenstraat in Haarlem en heet nu Hannie Schaftschool.

Truus Oversteegen werd in 1923 geboren te Schoten (nu gemeente Haarlem). Moeder Oversteegen was een actieve en strijdbare vrouw, die haar kinderen leerde om mensen in nood te helpen. Sinds 1933 kwamen er

gevluchte Duitse Joden en communisten bij hen thuis. De zusjes Oversteegen groeiden op in de crisisjaren. De beurskrach in oktober 1929 in de Verenigde Staten was het begin van een grote economische depressie. Er

volgde een lange periode van grote werkloosheid in Amerika en Europa. De kinderen Oversteegen hebben de crisisjaren bewust meegemaakt. Zij drukten een stempel op hun kinderjaren. Na de scheiding van hun ouders kreeg hun moeder een kleine uitkering. Soms werd de uitkering stopgezet vanwege de vergaderingen die ten huize van de familie Oversteegen gehouden werden. Steeds verhuisde het gezin (moeder en drie kinderen) naar een goedkoper huis. De armoede was groot.

Het Haarlemse verzet

In 1942 vroeg Frans van der Wiel, commandant van de Haarlemse Raad van Verzet, Truus en haar zusje Freddie om mee te werken. De meisjes waren toen zeventien en vijftien jaar oud. Het verzet hield zich bezig met de verspreiding van illegale kranten en wapens, het stelen of vervalsen van persoons-

Truus Oversteegen en Hannie Schaft. Als ze samen een actie gingen uitvoeren, vermomde Truus zich als jongen. Ze konden zich dan als het nodig was als verliefd stelletje voordoen. Maart 1944.

bewijzen en bonkaarten, het wegbrengen van Joodse kinderen en volwassenen naar onderduikadressen, sabotage en het doodschieten van verraders. In 1943 sloot Hannie Schaft zich bij de groep aan. In het begin voerde Hannie Schaft veel opdrachten uit samen met Jan Bonenkamp. Hij werd in juni 1944 bij een aanslag op politieagent Ragut in

zijn buik geschoten, werd opgepakt en overleed. Na de dood van Jan Bonenkamp werkte Truus Oversteegen veel samen met Hannie Schaft. Zij waren van plan om de NSB-politieman Fake Krist op 25 oktober 1944 te liquideren, maar een andere groep verzetsstrijders was hen voor. Vanuit de Bavo-school aan de Westergracht werd hij neergeschoten.

De gehate Fake Krist verraadde en arresteerde voor de Duitse Sicherheitsdienst onderduikers, Joden en verzetsmensen. In 1944 arresteerde hij in één nacht zelfs 26 mensen.

Op 1 maart 1945 werd NSB-politieagent Willem Zirkzee door Hannie Schaft en Truus Oversteegen doodgeschoten in zijn huis bij het Krelagehuis aan de Leidsevaart.

Truus Menger Oversteegen. Foto: Jolanda Hoogendoorn.

Op 15 maart 1945 pleegden zij een succesvolle aanslag op Ko Langendijk, een kapper uit IJmuiden, die ook voor de Sicherheitsdienst werkte. Hannie Schaft werd 21 maart 1945 gearresteerd en op 17 april 1945 gefusilleerd.

Na de aanslagen op Duitsgezinde collaborateurs namen de Duitsers wraakacties. Voor de moord op Fake Krist werden een dag later tien mannen uit de gevangenis te Amsterdam door de Duitsers doodgeschoten aan de Westergracht. Op 7 maart 1945 executeerden de Duitsers vijftien mannen op de Dreef als wraak voor de moord op Willem Zirkzee. Onder deze vijftien slachtoffers waren vier verzetsstrijders, die opgesloten zaten in het Huis van Bewaring aan de Weteringschans te Amsterdam. Op 7 maart 1949, precies vier jaar na de fusillade, is het monument 'Man voor het Vuurpeloton' van Mari Andriessen aan de Dreef in Haarlem onthuld.

Na de oorlog

In 1945 trouwde Truus Oversteegen met Piet Menger te Velsen. Zij kregen vier kinderen, van wie de oudste vernoemd is naar Hannie Schaft. Tijd voor tekenen, schilderen en beeldhouwen was er de eerste jaren niet. Pas toen Truus Menger 43 jaar was, kon zij iets met haar artistieke talenten doen.

Ze nam in de jaren zestig korte tijd lessen bij een nieuwe opleiding in Haarlem, Akademie 63, met als bekende docenten Mari Andriessen, Wessel Couzijn en Kees Verwey. In 1966 debuteerde Truus Menger als beeldhouwster op een tentoonstelling. Een jaar later opende zij een succesvolle expositie in de Amsterdamse galerie De Drie Hendricken. Truus Menger boetseert eerst haar ontwerp op klein formaat. Daarna worden hiervan grote bronzen beelden en monumenten gemaakt. Haar opdrachten gaan vrijwel altijd over oorlog, verzet, onderdrukking, bevrijding en vrede.

Rond 1980 wilde de gemeente Haarlem een verzetsmonument laten maken over de vrouw in verzet. Joop van Rijs ontwierp een monument: een kooiconstructie met daarbinnen drie kleinere kooien. Het leek een grote muizenval. Het ontwerp werd afgewezen en een prijsvraag werd uitgeschreven. Men koos het ontwerp van Truus Menger uit. Op 3 mei 1982 onthulde prinses Juliana in het Kenaupark in Haarlem het Hannie Schaftmonument.

Truus Menger en prinses Juliana bij het Hannie Schaftmonument in het Kenaupark in Haarlem.

Truus Menger is nog steeds actief. In 2001 werd in de tuin van Herinneringscentrum Kamp Westerbork het monument *Bevroren tranen* van haar hand onthuld. In 2006 maakte zij in opdracht van dit herinneringscentrum een beeld ter nagedachtenis van de slachtoffers van Srebrenica, getiteld *Vrouwen van Srebrenica*.

Naast beeldhouwen en tekenen geeft Truus Menger lezingen om vooral scholieren te informeren over de onderdrukking, vervolging en bezetting in Nederland en over het Haarlemse verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 1982 schreef ze een boek over haar belevenissen met het Haarlemse verzet met de titel *Toen niet, nu niet, nooit*.

In mei 2008 was ter ere van haar 85ste verjaardag een tentoonstelling over het beeldhouwwerk van Truus Menger ingericht in De Vishal in Haarlem. Tegelijkertijd was in het Noord-Hollands Archief een expositie te zien over haar leven. De publicatie *Truus Menger 85, een strijdbaar leven in beeld*, die bij deze tentoonstellingen verscheen, is voor 10,00 euro nog verkrijgbaar bij beide instellingen.

Op de website van het Noord-Hollands archief (www.noord-hollandsarchief.nl) is meer informatie te vinden over de geschiedenis van Haarlem tijdens de Tweede Wereldoorlog (kijk hiervoor onder 'extra's' en vervolgens bij 'virtuele tochten Kennemerland').

Wie wat bewaart, heeft wat!

Wie wat bewaart, heeft wat! is een bijzonder project voor de leerlingen van de basisscholen van Haarlem en omstreken, opgezet door het samenwerkingsverband ErfgoedEducatie Haarlem. Het doel van het project is scholieren kennis te laten maken met de erfgoedinstellingen van Haarlem, hun interesse op te wekken voor het verleden en hen bewust te maken van het belang van het bewaren van het verleden voor de toekomst.

In kleine groepjes maken de leerlingen de opdrachten. Foto: Paul Maessen.

De deelnemende instellingen zijn naast het Noord-Hollands Archief: het Archeologisch Museum Haarlem, Het Dolhuys, het Frans Hals Museum, de Grote of Sint-Bavokerk, het Historisch Museum Haarlem, de Historische Vereniging Haerlem en de Stadsbibliotheek Haarlem. Het project is in januari 2008

gestart. Het is een uniek project omdat het schoolbreed wordt aangeboden met één enkel thema: bewaren. Alle deelnemende instellingen hebben bij de invulling van het thema gekozen voor een andere invalshoek en deze afgestemd op één van de acht groepen. Groep 1 en 2 worden gecombineerd. Op

deze manier is een doorlopende leerlijn tot stand gekomen. Bij de ontwikkeling van het totaalprogramma is goed geluisterd naar leerkrachten uit het basisonderwijs. Er is rekening gehouden met variëteit en kern-doelen en er is gezorgd voor aansluiting bij de ontwikkelingsmogelijkheden en de belangstellings sfeer van de verschillende leeftijdsgroepen.

De bezoeken aan de erfgoedinstellingen worden voorafgegaan door voorbereidende lessen en afgesloten met verwerkingslessen en een tentoonstelling. Om het echt tot een schoolbreed project te maken, worden er algemene suggesties gegeven voor een centrale start rond het thema bewaren. Tot nu toe hebben zes scholen het project al afgenomen.

Criminele jongens

Het Noord-Hollands Archief richt zich op groep 7 met een lesreeks over criminele jongens. Tijdens de voorbereidende lessen vertelt de docent wat er in een archief bewaard wordt en waarom er archieven bewaard wor-

Leerlingen van basisschool De Kring op bezoek in het restauratieatelier van het Noord-Hollands Archief. Medewerker conservering/restauratie Henk Rolleman legt uit hoe bepaalde papiersoorten in de loop der tijd vervallen en wat je daaraan kunt doen. Foto: Paul Maessen.

den. Een tweede les gaat over een crimineel jongetje uit de negentiende eeuw. Vervolgens worden de kinderen bij het Noord-Hollands Archief rondgeleid in het archievendepot en het restauratieatelier. Na de rondleiding krijgen de leerlingen informatiepakketjes over een jongetje dat in de negentiende eeuw in de gevangenis heeft gezeten. Bij deze informatiepakketjes zitten opdrachten, die in groepjes van twee leerlingen worden gemaakt. Het bezoek duurt maximaal anderhalf tot twee uur.

Het programma van het Noord-Hollands Archief is zo samengesteld dat de leerlingen na afloop weten wat een archief is, wat het doet, wat er bewaard wordt en waarom. Het Noord-Hollands Archief zorgt voor een docentenhandleiding met informatie voor de voorbereidende lessen. De school zorgt voor vier begeleiders per groep, die helpen bij het maken van de opdrachten. De leerkracht geeft de begeleiders hierover vooraf instructies. Terug op school schrijven de leerlingen een kort verslag over hun bezoek aan het

archieef en een kort verhaal over het jongetje over wie zij tijdens hun bezoek informatie hebben gekregen. Over het criminele jongetje wordt een tentoonstelling gemaakt, eventueel aangevuld met een tentoonstelling met archiefstukken uit het eigen 'familiearchieef' van de leerlingen (zwemdiploma, foto's, geboortekaartjes, tekeningen, oude schoolschriften enz.).

Kijk voor meer informatie op www.wiewatbewartheeftwat.nl.

Vriendenstichting passeert grens van 200 donateurs

De Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief heeft de afgelopen weken zo'n twintig nieuwe donateurs mogen verwelkomen.

De grens van 200 donateurs is daarmee gepasseerd.

“Onze ambitie is om de Vriendenstichting flink te laten groeien,” zegt dr.mr. Frans Willem Lantink. Sinds 1 januari 2008 is hij voorzitter van de Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief. Hij is de opvolger van drs. Jaap Temminck, die als penningmeester deel blijft uitmaken van het bestuur. Secretaris mr. Wim Cerutti heeft gezorgd voor een nieuwe folder, die wordt ingezet om nieuwe donateurs te werven. “De ledenwerfactie begint haar vruchten af te werpen,” aldus Lantink.

Frans Willem Lantink is historicus en jurist en is als docent-onderzoeker politieke geschiedenis verbonden aan de Universiteit Utrecht. Samen met Johan de Zoete en Koozje Sierman publiceerde hij in 2003 een standaardwerk over de geschiedenis van de toentertijd 300-jarige drukkerij Joh. Enschedé onder de titel ‘Voor stad en staat’. Op dit moment werkt hij aan een boek over de Haarlemse elite in de achttiende en negentiende eeuw. Lantink kent het Noord-Hollands Archief als onderzoeker, maar ook als bestuurder. Van 1998 tot 2006 was hij raadslid (en vanaf 2001 fractievoorzitter) voor

de VVD in de Haarlemse gemeenteraad en als zodanig heeft hij de fusie van het voormalige Rijksarchief in Noord-Holland en de voormalige Archiefdienst voor Kennemerland van nabij meegemaakt. “Ik was een warm pleitbezorger van die fusie. Het Noord-Hollands Archief is een goed voorbeeld van het gezegde dat het geheel meer oplevert dan de som der delen. Als professioneel archiefgebruiker vind ik het Noord-Hollands Archief een prettige instelling en de nieuwe studiezaal in de Janskerk is een plezierige omgeving om in te werken.”

Symposium

De officiële doelstelling van de Vriendenstichting is ‘het ondersteunen van het werk van het Noord-Hollands Archief’. Lantink: “Dat kun je vertalen in drie doelen c.q. doelgroepen waaraan we dienstbaar willen zijn: de instelling, de collecties en de gebruikers. Vorig jaar hebben we een kathedër geschonken aan het Noord-Hollands Archief, ter gelegenheid van de opening van het publiekscentrum in de Janskerk. Die kathedër heeft

een plekje gekregen in de Commandeurszaal en wordt veelvuldig gebruikt bij de vele bijeenkomsten die daar worden gehouden. Wat de collecties van het Noord-Hollands Archief betreft: we hebben plannen om jaarlijks een symposium te organiseren rond een onderwerp dat verband houdt met die collecties. Met het eerste symposium, dat gepland staat voor het voorjaar van 2009, willen we de wetenschapsarchieven meer onder de aandacht brengen. Het Noord-Hollands Archief beheert ruim zeventig archieven van wetenschappelijke instellingen en van internationaal bekende wetenschappers, zoals de Nobelprijswinnaar Hendrik Lorentz. Het idee is om naar aanleiding van elk symposium een boekje uit te geven, zodat er op den duur een Vriendenreeks ontstaat. Voor de gebruikers ten slotte denken we aan het organiseren van bijeenkomsten, waarop een aantal sprekers kan vertellen over het onderzoek waarmee men bezig is. Dat zouden laagdrempelige bijeenkomsten moeten zijn, bijvoorbeeld eens per kwartaal, die gratis toegankelijk zijn voor historisch geïnteresseerden. Daarnaast verstrekt de Vriendenstich-

Dr. mr. Frans Willem Lantink, de nieuwe voorzitter van de Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief. Foto: Paul Maessen.

ting financiële steun om onderzoek en publicaties te stimuleren. Gezien onze bescheiden middelen doen we dat overigens selectief. Uiteraard moet het gaan om onderzoek of publicaties die in belangrijke mate zijn gebaseerd op bronnen uit het Noord-Hollands Archief.”

Ambassadeurs

Om alle ambities waar te kunnen maken, is het van belang dat het aantal donateurs verder toeneemt. “De donaties van de donateurs vormen onze belangrijkste inkomsten,” legt

Lantink uit. “De Vrienden vormen een onmisbare steun voor het werk van het Noord-Hollands Archief. Je zou kunnen zeggen dat het Noord-Hollands Archief met het bestuur – naast de bovengenoemden zijn dat

Joan Patijn, Tony Lindijer, Cornelis Mooij en Siebe Rolle – en de donateurs beschikt over ruim tweehonderd onbezoldigde ambassadeurs. En we zullen er alles aan doen om dat gezelschap nog groter te laten groeien.”

Hoe word ik donateur van de Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief?

U kunt donateur van de Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief worden door een bedrag van (minimaal) 15,00 euro over te maken op Postbankrekening 4549239 ten name van de Stichting Vrienden van het Noord-Hollands Archief en onder vermelding van ‘nieuwe donateur’ en uw adresgegevens. Vrienden krijgen gratis ‘NHA nieuws’ toegestuurd, ontvangen korting op diverse publicaties en op de cursussen die het Noord-Hollands Archief organiseert en worden uitgenodigd voor bijzondere donateursbijeenkomsten.

Nieuwe archieven en collecties

Bij het Noord-Hollands Archief zijn de afgelopen maanden diverse nieuwe archieven binnengekomen. In deze rubriek aandacht voor enkele van die archieven, die inmiddels te raadplegen zijn in de studiezaal.

Collectie van archiefstukken afkomstig van eigenaren van buitenplaatsen te Heemstede, 1542-1975, omvang 3,15 m

Met de overbrenging van het archief van de gemeente Heemstede naar de toenmalige Archiefdienst voor Kennemerland in 2003 is ook een aantal dozen 'documentatie' meegekomen. Bij het ter hand nemen van de verwerking hiervan, ter opname in de archiefbibliotheek, werden hierin nogal wat archiefstukken aangetroffen. Dit bleken grotendeels stukken te zijn van eigenaren van vroegere buitenplaatsen die door de gemeente Heemstede zijn aangekocht. Vermoedelijk zijn deze stukken meegekomen bij de overdracht van deze buitenplaatsen aan de gemeente.

Omdat ten tijde van deze 'vondst' de inventarisatie van het archief van het Ambachts- en Gemeentebestuur van Heemstede al afgerond was, is besloten om deze stukken apart in een plaatsingslijst te beschrijven.

Het betreft de volgende hofsteden:

- Bosbeek/Groenendaal (Bosbeek was eerder genaamd Stuijberg en Rustmeer. Later zijn andere hofsteden aan het complex toegevoegd. In 1784 is de hofstede Groenendaal met Bosbeek verenigd.)
- Bronstee en Land- en Spaarzicht
- 't Clooster
- De (Drie) Korena(a)r(en) (werd bij Groenendaal gevoegd)
- Het Lam (later Westberglaan)
- Leeuw en Hoof
- Leeuwenberg (werd in 1730 bij Merenberg gevoegd)
- Manpad (Het Huis te Manpad)

- De Meermin
- Meervliet (werd in 1696 bij de hofstede Bosbeek gevoegd)
- Merenberg (Meer en Berg)

Gebruiksinfo: de plaatsingslijst is te raadplegen op www.noord-hollandsarchief.nl en in de studiezaal.

Vestiging voor raadplegen: Haarlem, Jansstraat.

Archief van de Familie Vermeulen te Velsen, 1818-1979, omvang 0,45 m

Het archief bevat onder andere stukken betreffende Pieter Vermeulen (1843-1922), die zich tijdens het graven van het Noordzeekanaal inzet- te om de kinderen van de kanaalgravers onderwijs te geven. Hij was als hoofdonderwijzer verbonden aan de School voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs te Velsen van 1868-1913. Daarnaast bevat het archief stukken betreffende zijn zoon Frederik Pieter Vermeulen (1870-1964). Naast een functie in het bedrijfsleven - hij was secretaris van de Vereniging van Reders van Visservaartuigen - was hij veertig jaar lang lid van de gemeenteraad van Velsen voor de Anti-Revolutionaire Partij; beide functies zegde hij in 1940 op. Van 1910-1919 was hij wethouder van Openbare Werken en daarnaast maakte hij jarenlang deel uit van de Commissie van toezicht op het Lager Onderwijs. Ook was hij betrokken bij het ontwerp en de bouw van de hervormde Nieuwe Kerk te IJmuiden, waar hij een aantal jaren kerkvoogd was. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Vermeulen actief in het verzet. Op 1 juni 1945 werd hij benoemd tot adviseur van burgemeester M.M. Kwint voor de herverkaveling in de door afbraak van

Pieter Vermeulen.

woningen getroffen gemeentedelen. In 1952 droeg F.P. Vermeulen zijn verzameling curiosa en wetenschappelijke voorwerpen aan de gemeente Velsen over. Deze verzameling vormt de kern van het in 1955 geopende Pieter Vermeulen Museum.

Gebruiksinfo: de plaatsingslijst is te raadplegen op www.noord-hollandsarchief.nl en in de studiezaal.

Vestiging voor raadplegen: Haarlem, Jansstraat.

Archief van de Nederlandse Kunststichting te Amsterdam, (1951) 1952-1984 (1985), omvang 1,25 m

De in 1959 opgerichte Nederlandse Kunststichting was een voortzetting van de in 1951 opgerichte Stichting Kunst en Gezin, die als doelstelling had: 'onder alle lagen der bevolking belangstelling te wekken voor de werken der Nederlandse Beeldende Kunstenaars.' Volgens de statuten van de Nederlandse Kunststichting was het doel het wekken van belangstelling voor de beeldende kunst, in het bijzonder voor de hedendaagse Nederlandse beeldende kunst.

De stichting hield zich onder andere bezig met het samenstellen van collecties van beeldende kunst, bestemd voor tentoonstellingen en het vervolgens aanbieden van deze collecties aan anderen; het bemiddelen in de plaatsing van collecties die door anderen waren samengesteld en het doen ontwerpen en uitvoeren van documentaire-educatieve collecties.

In het bestaan van de stichting zijn twee perioden te onderscheiden. Van 1951-1971 stelde de stichting zelf tentoonstellingen samen en verspreidde deze. Van 1972-1983 maakte de stichting tentoonstellingen gereed en zorgde voor de verspreiding. Het fundamentele verschil met de eerste periode was, dat zowel de programmering als de collectievorming van de tentoonstellingen toen werden verzorgd door het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (later Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur).

In 1984 werd de uitvoering van het rijksbeleid met betrekking tot de presentatie van beeldende kunst opgedragen aan de Rijksdienst voor Beeldende Kunst. Dit betekende de opheffing van de Nederlandse Kunststichting.

Gebruiksinfo: de inventaris is te raadplegen op www.noord-hollandsarchief.nl en in de studiezaal.

Vestiging voor raadplegen: Haarlem, Kleine Houtweg.

Aanvulling op het archief van het Frans Loenenhofje te Haarlem, (1530) 1607-1962 (1965), omvang 0,10 m

De aanvulling betreft de inv. nrs. 133-138.

Gebruiksinfo: de inventaris is te raadplegen op www.noord-hollandsarchief.nl en in de studiezaal.

Vestiging voor raadplegen: Haarlem, Jansstraat.

Aanvulling op het archief van de Hervormde Classis Edam, 1572-1986, omvang 0,70 m

De aanvulling betreft de periode (1947) 1972-1986. In deze periode kwam, in het kader van Samen op Weg, een samenwerking tot stand van de Hervormde Classis Edam met de Gereformeerde Classis Zaandam.

Gebruiksinfo: de inventaris is te raadplegen op www.noord-hollandsarchief.nl en in de studiezaal. Stukken jonger dan vijftig jaar zijn niet openbaar.

Vestiging voor raadplegen: Haarlem, Kleine Houtweg.

Een kaart van de Velsbroek uit 1824

Het Noord-Hollands Archief kreeg onlangs een kaart ten geschenke van de ‘Oost en Westbroek gelegen in de gemeente Velsen’. De Oost en Westbroek vormen samen de Velsbroekpolder. De kaart werd geschonken door jhr. mr. J.P.E. Teding van Berkhout, kleinzoon van de oud-dijkgraaf van de Velsbroekpolder.

De kaart werd in 1924 gemaakt in opdracht van de toenmalige dijkgraaf van de polder, de heer C. Schreuder. Schreuder was tevens burgemeester van Velsen. Krachtens het besluit van koning Willem I was hij in 1817 benoemd tot schout en secretaris voor de gemeente ‘Velzen, Zandpoort, Jan Gijsenvaart en de Breesaap’.

De Velsbroek

De polder de Velsbroek is ontstaan in de 13de eeuw. De Velsbroek was vanouds een moerassig gebied, dat regelmatig overstroomde vanuit het IJ en het Wijkermeer. De graven van Holland en de abten van Egmond gingen vermoedelijk rond 1220 over tot het aanleggen van de Velsdijk om de broek te beschermen tegen overstroming en in cultuur te brengen. Tot 1856 was het bestuur over de waterstaatszaken in de verschillende ambachten en gerechten opgedragen aan de schout en schepenen. In 1856 kregen de polders een eigen bestuur, bestaande uit een dijkgraaf en twee heemraden. In 1857 werd de Velsdijk verhoogd en verzwaard, maar nog altijd was de dijk een zogenaamde zomerkade, bestemd om de polder in de zomer en delen van het voor- en najaar droog te houden. Tussen november en maart stond het grootste gedeelte van de polder onder water. Verder verhogen van de Velsdijk werd door de bestuurders van Amsterdam niet toegestaan: zij wilden dat de polder bij storm als overloopgebied fungeerde. Zij konden dit afdwingen omdat de stad veel zeggenschap had in de toenmalige Staten van Holland. In Amsterdam was men bang voor over-

stroming van de stad bij storm, als het opstuwende water in het IJ en het Wijkermeer niet een uitweg kon vinden over de dijk rond de Velsbroek. Aan de overstromingen kwam een einde na de inpoldering van het IJ en het Wijkermeer bij de aanleg van het Noordzeekanaal, dat in 1876 gereed kwam. Het zelfstandige bestuur van de polder vond zijn einde in 1979. De polder ging toen op in het Waterschap Groot Haarlemmermeer.

De kaart

De kaart werd in 1824 getekend door de beëdigde landmeter F.J. Nautz, die in die tijd ook bezig was om de kadastrale minuutplans te tekenen in Haarlem en omstreken. Deze minuutplans zijn kaarten waarop alle percelen en gebouwen worden weergegeven. De gebieden binnen een gemeente werden hiervoor verdeeld in secties en elk perceel binnen een sectie kreeg een nummer. De minuutplans sloten aan op de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel (OAT), waarop per gemeente onder meer de secties, de perceelnummers, de perceelgrootte, de eigenaar, diens beroep en woonplaats stonden vermeld. De minuutplans en de OAT waren de basis voor een nieuw belastingstelsel op onroerende goederen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de kaart van de Velsbroekpolder nagenoeg gelijk is aan de kadastrale minuutplans van de landmeter die gemaakt zijn tussen 1818 en 1832. De kaart is een samenvoeging van de minuutplans van sectie D (die de Oostbroek omvat) en sectie E (die de Westbroek en de Hofgeest

De kaart van de Velsersbroek, met enveloppe en foedraal, nadat deze zijn gerestaureerd door Marjolein Jongert, conserveringsadviseur van het Noord-Hollands Archief. Foto: Jos Fielmich.

omvat). Ook wordt in de kaart de perceelnummering van de minuutplans weergegeven. De percelen op de kaart zijn later met verschillende kleuren ingekleurd naar de hoogte van de percelen ten opzichte van het Amsterdams Peil (AP). In de percelen wordt

de hoogte ten opzichte van het AP vermeld.

De Velserdijk

We gaan een rondwandeling maken over de kaart. We beginnen met de Velserdijk, het

belangrijkste element in de polder. De dijk begint in het noordelijk deel van de Oostbroek bij de boerderij met perceelnummer 111. Het eerste gedeelte van de dijk ligt tussen buitendijks land, dat de Buitendijken werd genoemd, en binnendijksland. Een

gedeelte van deze dijk heeft ook de naam Schinkeldijk, Groenedijk of Boterdijk gehad. Bij de oever van het Wijkermeer buigt de dijk af in zuidelijke richting en loopt slingerend naar het gebied De Gruiters onder de toenmalige gemeente Spaarndam. Hier buigt de dijk scherp af in westelijke richting en wordt de Schinkeldijk (verbindingsdijk) genoemd. De Schinkeldijk eindigt bij de Westlaan. Nog altijd is deze dijk voor het grootste gedeelte bewaard gebleven, helaas is bij de aanleg van het Recreatiegebied Spaarnwoude een klein gedeelte van de dijk weggegraven voor de aanleg van een vijver. De perceelnummers 242 t/m 245 vormen het stukje buitendijks land met de naam De Gruiters.

Door de polder loopt een afwateringssloot die door de eeuwen heen de namen De Nieuwe Watering en Langesloot heeft gehad. De sloot begon bij de Westlaan en liep in noordoostelijke richting, kruiste de Oostlaan en de Velserdijk om uiteindelijk uit te monden in het Wijkermeer. De Langesloot bestaat nog wel, maar heeft bij de bebouwing van de Velsbroek grotendeels een wat ander tracé gekregen.

Andere belangrijke afwateringssloten waren de Sluijssloot en de Hardersloot.

De Hofgeesterweg, Westlaan en Heerenweg

Een belangrijke weg was de Hofgeesterweg. Langs deze weg stonden aanvankelijk alle huizen en boerderijen in de polder. Deze huizen en boerderijen vormden een zeer oude

boerenbuurtschap, die van oorsprong mogelijk een nederzetting is geweest die behoorde bij een grafelijke hof uit de Frankische tijd, rond 720 na Christus. Helaas is dit nog niet bewijsbaar. De Hofgeesterweg begon nabij Santpoort bij de Heerenweg en maakte bij de kruising met de Oostlaan een haakse hoek in de richting van het noorden. Vandaar vervolgde de weg zijn tracé opnieuw naar de Heerenweg. Oudere namen van de Hofgeesterweg zijn Spijckerlaan, Hofgeesterbuerwech en Hofgeester Kerckwech (tussen de Heerenweg bij Santpoort en de Oostlaan) en Oosterwech en Hoogewech (voor het gedeelte van de Oostlaan in de richting van het noorden). Het tracé van de Hofgeesterweg is door de eeuwen heen maar weinig gewijzigd.

Langs de zuidkant van de polder liep de Westlaan. Dit is een van oorsprong middeleeuwse verbindingsweg tussen Santpoort en Spaarndam. De Westlaan heeft de namen Brerooslaen, Brederoderlaen, Santpoorterlaen en Spaarndammerlaen gehad. Het meest westelijke deel van de Westlaan heet nu Huis ten Biltstraat. Het tracé van de laan is door de eeuwen maar weinig gewijzigd.

Centraal door de Hofgeest liep van de Hofgeesterweg naar de Heerenweg het Hillegonswegje. Van oorsprong begrenste deze weg de Hofgeest aan de noordzijde. Langs dit wegje stroomde de Hofbeek. Een deel van het Hillegonswegje en van de Hofbeek zijn verdwenen.

In 1832 werd de Hofgeest in het noorden begrensd door een korte verbindingsweg tus-

sen de Hofgeesterweg en de Heerenweg. Langs deze weg stroomde een beek die aanvankelijk Smalgeesterbeek heette. Delen van de Smalgeesterbeek zijn nog te vinden langs het Groenlaantje en ten noorden van de boerderijen Klein Beekvliet en Beekvliet.

Ten westen van de polder en de Hofgeest liep de Heerenwech, een zeer oude belangrijke verbindingsweg, die liep van Leiden naar Alkmaar. Van deze weg resteren in Santpoort de huidige Hoofdstraat, de Wüstelaan en de Bloemendaalsestraatweg. In de rest van Velsen resteren gedeelten langs Beekestijn en Waterland, de Meervlietstraat in het dorp Velsen en de Wijkerstraatweg in Velsen-Noord.

Boerderijen op de Hofgeest

We gaan in op enkele boerderijen op de Hofgeest. We beginnen in het noorden met de boerderij Beekvliet op perceel 7. Deze boerderij maakte deel uit van de hofstede Beekvliet die vanuit 1570 bekend is. In de 18de eeuw was Harman Hendrik van de Poll eigenaar van deze hofstede. Hij was onder meer burgemeester van Amsterdam. De hofstede is gesloopt in het begin van de 19de eeuw. De boerderij werd in de Tweede Wereldoorlog gesloopt ten behoeve van schootsveld voor de Duitse bezetter. Na de oorlog is er een nieuwe boerderij gebouwd, die nog steeds in gebruik is als boerenbedrijf door de familie Kneppers.

Op de hoek bij de Heerenweg stond op perceel 3 de boerderij Groot Beekvliet. Deze

De complete kaart. Deze kaart staat ook in de nieuwe beeldbank van het Noord-Hollands Archief op de website www.noord-hollandsarchief.nl. Hier kunt u ook inzoomen op de kaart.

Foto: Jos Fielmich.

boerderij is bekend uit 1755. De boerderij ging toen over van Jacob Boreel Janz (de eigenaar van Beekestijn) naar Harman Hendrik van de Poll, de eigenaar van Beekvliet. De boerderij werd eveneens in de Tweede Wereldoorlog gesloopt. Na de oorlog is de boerderij op een andere plaats herbouwd, namelijk op de noordelijke hoek van de Huis te Spijkweg en de Hofgeesterweg. De boerderij is niet meer in gebruik als boerenbedrijf.

We keren terug naar de Hofgeesterweg en gaan in de richting van het zuiden. Bij de kruising met de weg die de naam Boterdijk heeft, gaan we die weg op naar het oosten. Aan de noordzijde van de Boterdijk komen we op perceel 12 een boerderij tegen. Deze boerderij is bekend vanuit 1584. In 1598 kwam de boerderij in bezit van de familie Lans, die eigenaar bleef tot het midden van de 18de eeuw. Tussen 1833 en 1849 was de boerderij in bezit van Jacob Pompeus Hoefft, heer van Velsen en Santpoort. Ook deze boerderij werd het slachtoffer van de sloopwoede van de Duitse bezetter. Rond 1950 werd er een nieuwe boerderij gebouwd die nu bewoond wordt door de familie Rutte en nog steeds in gebruik is als boerenbedrijf.

We vervolgen onze weg naar de overgang van de Boterdijk naar de Velserdijk. Daar komen we op perceel 112 opnieuw een boerderij tegen. Deze boerderij is bekend vanuit 1570 en was eveneens in eigendom van de hiervoor genoemde familie Lans. Tot in het begin van de 18de eeuw bleef de boerderij eigendom van deze familie. Ook deze boerderij werd gesloopt in opdracht van de Duitse Bezetter. Na de oorlog werd deze boerderij niet herbouwd.

We keren weer terug naar de Hofgeesterweg en vervolgen die in zuidelijke richting. We slaan in westelijke richting het Hillegondswegje op. Aan de noordzijde van het wegje komen we op perceel 7 een boerderij tegen. In 1625 was deze boerderij in bezit van de vijf nagelaten en onmondige kinderen van Cornelis Janszoon Jongman en Marijtgen Huijgendochter. De voogden van deze kinderen verkochten in dat jaar de boerderij aan Claes Dircx alias Dircx Sijmon Huijgen. Rond 1832 was de boerderij in bezit van Hermina Elisabeth Maria Schimmel-

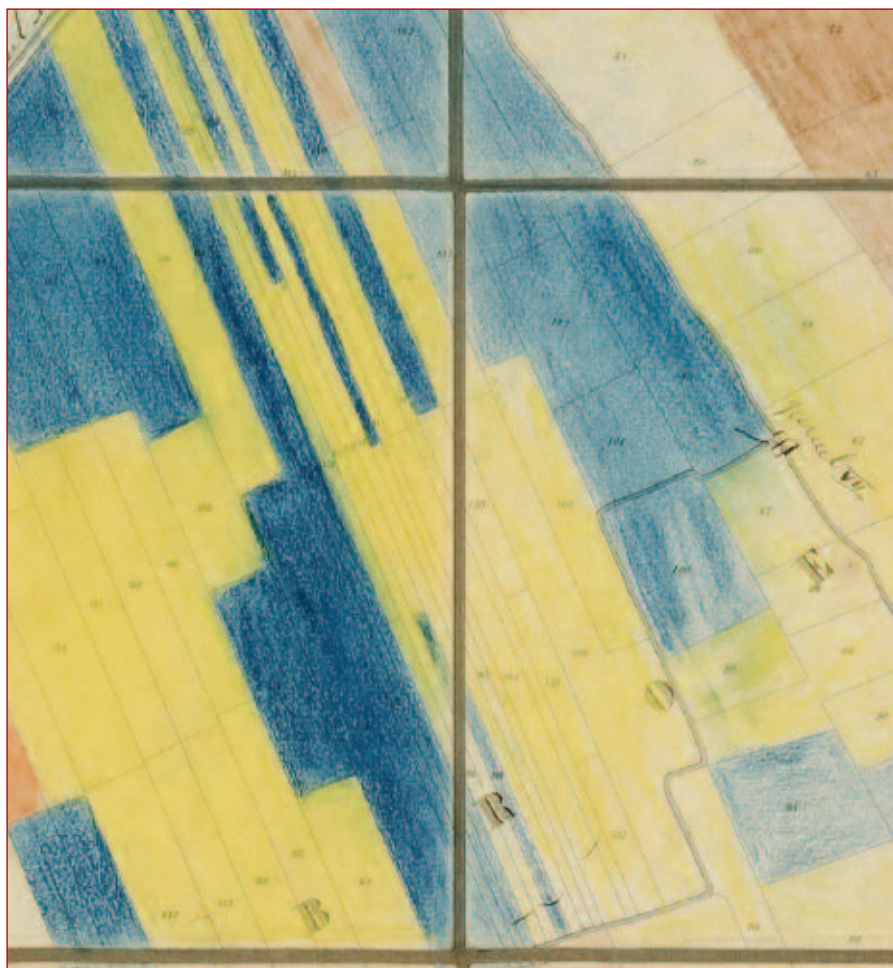
penninck. Zij was getrouwd met Johan Gerard Kruiemel, een wijnkoper van de firma Schimmelpenninck & Kruiemel wijnkopers te Amsterdam. Zij waren ook de eigenaar van de nabij liggende hofstede Roos en Beek aan de Herenweg. Tussen 1903 en 1940 is de boerderij afgebroken. Hier ligt nu een klein volkstuinencomplex aan een doodlopend restant van het Hillegondswegje. Door het opheffen van een gedeelte van het Hillegondswegje is deze plaats niet meer bereikbaar vanaf de Hofgeesterweg, maar wel vanaf de Broekeroog.

Huis te Spijk

We gaan terug naar de Hofgeesterweg en vervolgen die in zuidelijke richting. Bij de kruising Hofgeesterweg en Oostlaan komen we een historisch belangrijke plaats tegen. Op perceel 102 staat het Huis te Spijk, dat een geschiedenis heeft die teruggaat tot de dertiende eeuw, en voorheen Huis te Lane heette. Rond 1553 is het huis in bezit van de familie Raet uit Haarlem. In de tweede helft van de 16de eeuw en het begin van de 17de eeuw wordt het huis afgebeeld als een woontoren, een klein middeleeuws kasteeltype. In de loop van de 17de eeuw werd deze woontoren uitgebreid tot een herenhuis met een sierlijke toren. Het heeft dan nog de namen Huis te Hulft - naar de familie die het in bezit had - en Het Torentje. In 1700 kwam het huis in bezit van Jan van de Poll Harmanszoon, die onder meer burgemeester was van Amsterdam. Hij was een zoon van de eerdergenoemde Harman Hendrik van de Poll. Het huis werd toen het Huijs te Spijk genoemd. De familie Van de Poll hield met een korte onderbreking het huis in bezit tot 1834. Kort daarna werd het huis gesloopt.

Op perceel 103 bij het Huis te Spijk stond het tuinmanshuis met de stal. Ook dat werd kort na 1834 gesloopt en vervangen door een boerderij die hier nog steeds staat. Van het Huis te Spijk is het eiland bewaard gebleven waar het herenhuis op stond, met de omringende gracht. De dijk die de tuin, de boomgaard en het huis omringde ligt nog onaangeroerd in het landschap. Bij het begin van de oprijlaan naar de boerderij staan nog altijd de hekpalen en het toegangshek naar het huis. Op de boerderij worden nog schapen gehouden.

Detail van de kaart; op perceel 102 stond het Huis te Spijk. Foto: Jos Fielmich.

Nog meer boerderijen

Tegenover het Huis te Spijk aan de westzijde van de Hofgeesterweg staat op perceel 42 een boerderij. Dit was een stolpboerderij waarvan het woongedeelte opgesierd werd met een fraaie halsgevel. De boerderij werd aan het begin van de 18de eeuw gebouwd in

opdracht van de eerder genoemde Jan van de Poll Harmanszoon. In de tweede helft van de 19de eeuw kwam de boerderij in bezit van de bekende familie Enschedé uit Haarlem, die toen ook het voormalige Huis te Spijk in eigendom had. De boerderij had in die tijd de naam Huis ter Spijk. Later kreeg de boerderij

de naam De Giest. In 1933 brandde de boerderij af en werd vervangen door een nieuwe boerderij. Deze boerderij werd in 2002 vervangen door een woonhuis.

We vervolgen de Hofgeesterweg naar het zuidwesten in de richting van Santpoort. Aan de noordzijde van de Hofgeesterweg komen we op perceel 30 een kleine boerderij tegen. Deze boerderij is vanuit 1584 bekend en was toen in bezit van Dirck Ariszoon. In 1726 kwam de boerderij in bezit van Jan Trip, die eigenaar was van de nabij liggende hofstede Roos en Beek aan de Heerenweg, dat hij gebruikte als zomerverblijf.

De boerderij ging in 1772 over naar Jan van de Poll, de zoon van de voornoemde Jan van de Poll Harmanszoon. Hij was ook eigenaar van het Huis te Spijk. Zijn nazaten verkochten de boerderij tussen 1810 en 1819. De boerderij werd afgebroken en herbouwd in 1896, waarbij het woongedeelte kreeg een wolfdak kreeg. In 1946 werd het woongedeelte van de boerderij vervangen door een nieuw woongedeelte met een zadeldak. De stal werd gesloopt in 1950 om plaats te maken voor een werkplaats. Het woongedeelte van de boerderij staat hier nog steeds en is in eigendom van het bouwbedrijf Holleman & Zonen Santpoort BV.

Vervolgens komen we een boerderij tegen die vanouds hoorde bij de hofstede Westerbroek, die ontstaan is uit een naastliggende boerderij. De boerderij staat op perceel 24. De boer-

derij is bekend vanuit 1584 en was toen in bezit van Sijmon Ariszoon. Uiteindelijk kwamen de boerderij en de hofstede Westerbroek in 1666 in bezit van Johan Munter die de hofstede Hogergeest ten westen Van Beekestijn in bezit had. Voor zover is na te gaan liet hij in 1678 de boerderij vervangen door een nieuwe boerderij. Dit werd een boerderij met een langvoorhuis en een stolpstal. De hofstede en de boerderij kwamen nog in bezit van de familie Van de Poll, die het Huis te Spijk bezat. De hofstede werd in 1771 gesloopt. De boerderij en het tuinmanshuis bleven staan, de naam Westerbroek ging over naar de boerderij. De boerderij werd in 1989 getroffen door brand. Het woongedeelte bleef gespaard maar werd uiteindelijk gesloopt. Op de plaats van de boerderij werd een royaal woonhuis gebouwd.

Ten westen van de boerderij staat op perceel 23 het voormalige tuinmanshuis van de hofstede Westerbroek. In een van de plafondbalken van het huis staat het jaartal 1678. Johan Munter heeft dit tuinmanshuis gelijk met de voornoemde boerderij laten bouwen. Na de sloop van de hofstede was het tuinmanshuis een periode opgedeeld in twee woningen. In 1896 werd Johannes Schipper de eigenaar. Bij het huis waren inmiddels een stal en een schuur gebouwd en het geheel was in gebruik als boerderij. De stal werd in latere tijd vervangen door een nieuwe stal. Het voormalige tuinmanshuis en de vernieuwde stal kwamen respectievelijk in 1972 en 1978 in bezit van de kunstschilder Jan Wilhelm

Makkes, die hier een atelier had gevestigd. Makkes overleed in 1999. Zijn weduwe Elisabeth Maria Margaretha Kneppers exposeert hier nog steeds het werk van haar overleden man.

We blijven de Hofgeesterweg volgen en komen aan de noordzijde van de weg op perceel 21 een boerderij tegen. De boerderij is bekend vanuit 1584 en was toen in bezit van Jan Claeszoon. In 1729 vermeldde B.M. van Nidek in het boek 'Zegepralant Kennemerlant' dat hier de hofstede De Hofgeest lag. De hofstede is dan in bezit van Klaas Dreger en werd in die tijd in het Oud Rechtelijk Archief van Velsen omschreven als een boerderij. In 1772 had de boerderij de naam Meerland. Aan het begin van de 20ste eeuw veranderde de naam in boerderij Antje. Deze boerderij is regelmatig verbouwd en is nog steeds te vinden aan de Hofgeesterweg, maar heeft zijn boerenfunctie verloren.

We gaan verder in de richting van Santpoort. Aan de zuidzijde van de weg komen we op perceel 53 de boerderij Hofgeestereijnde tegen. De boerderij is bekend vanuit 1570 en was toen in bezit van Claes Janszoon Roothoof. In 1675 kwam de boerderij in bezit van Cornelis Bambeeck, een voorname ossenweider uit Amsterdam die ook burgemeester was van die stad. In zijn tijd kreeg de boerderij de allure van een zomerverblijf. Tussen 1729 en 1772 was de boerderij in bezit van de familie Trip, die onder meer Beekestijn in bezit had. In de 19de eeuw

werd de boerderij verbouwd en in 1954 door brand verwoest. De boerderij werd herbouwd, maar is nu niet meer als boerenbedrijf in gebruik. Momenteel is bij de gemeente Velsen een slooiaanvraag ingediend voor de boerderij.

Aan het eind van de Hofgeesterweg gaan we de hoek om en komen op de Spekkenweg. Bij de eerste kruising gaan we in zuidelijke richting de Heerenweg op. Even daarna zien we aan de oostzijde, op perceel 58, het herenhuis van de Hofstede Huis te Bilt. Deze hofstede was in 1780 gesticht door Harmen Jan van de Poll, een nazaat van de eerdergenoemde Jan van de Poll Harmanszoon. De hofstede kreeg later de naam Huis Torn. In de eerste helft van de 19de eeuw werd de tuin op de hofstede, die zich tot ver over de Heerenweg uitstrekte, opnieuw aangelegd naar een ontwerp van de bekende tuinarchitect Jan David Zocher jr. uit Haarlem. In 1876 werden het herenhuis, het tuinmanshuis en een schuur gesloopt. De oranjerie werd verbouwd en uitgebreid tot een boerderij. De prachtige tuinaanleg verdween. Rond 1955 werd de boerderij gesloopt om plaats te maken voor de aanleg van de rijksweg tussen Haarlem en de Velsertunnel. Van de hofstede is niets meer terug te vinden. Alleen de Heerenweg, nu de Hoofdstraat, ligt hier nog op zijn oorspronkelijke tracé.

Jan Morren doet onderzoek naar en publiceert over buitenplaatsen in Velsen.

Provinciale archieven Noord-Holland 1943-1989 toegankelijk via internet

Gedeputeerde Rinske Kruisinga ondertekent de overdrachtsakte. Lieuwe Zoodma, directeur van het Noord-Hollands Archief, kijkt toe.

Foto: Paul Maessen.

Op vrijdag 1 februari heeft gedeputeerde Rinske Kruisinga het laatste gedeelte van het archief (periode 1943-1989) van de provincie Noord-Holland overgedragen aan het Noord-Hollands Archief. Dit betekent dat zo'n 46 jaar provinciaal archief openbaar en toegankelijk is geworden voor het publiek. Zo kunnen belangstellenden informatie opzoeken over de voormalige Provinciale Planologische Dienst, de Economische Technische Dienst en het directiearchief van het voormalig Provinciaal Ziekenhuis 'Duin en Bosch' in Castricum. Het archief besloeg oorspronkelijk tien strekkende kilometer en is teruggebracht tot 400 meter. Dit historisch interessante gedeelte is toegankelijk gemaakt in 23 inventarissen, die zijn te raadplegen via het archievenoverzicht op de website van het Noord-Hollands Archief (www.noord-hollandsarchief.nl). Het archief over de periode tussen 1815 en 1943 was al eerder bij het Noord-Hollands Archief te raadplegen.

Nieuwe aanwinsten voor de beeldcollecties

Het Noord-Hollands Archief heeft de afgelopen maanden diverse prenten en tekeningen verworven voor de beeldcollecties. Hieronder volgt een kleine bloemlezing uit deze nieuwe aanwinsten.

'Gezicht aan de Dreef van den Hout', tekening van Hendrik Spilman (1721-1784).

Op de najaarsveiling 2007 bij Bubb Kuyper werd een tekening gekocht van Hendrik Spilman (1721-1784). De titel onder deze tekening luidt: 'Gezicht aan de Dreef van den Hout'. Vanuit de tegenwoordige situatie kunnen we ons voorstellen dat het wandelpad op de rechterhelft van de tekening de Dreef is. Maar wat zien we dan op de linkerhelft? De tekst onder de tekening is ook wat vaag, want wat betekent dat 'van den Hout'?

De tekening werd door Spilman gebruikt als voorbeeld voor een prent in het bekende boek 'Gezichten in de Vermakelijke Landsdouwen van Haarlem', dat in de jaren 1761-1763 werd uitgegeven met prenten van Spilman en Cornelis van Noorde naar hun eigen tekeningen. Het onderschrift bij de prent is duidelijker: 'Gezicht van het einde der Baan na den Hout te sien'. Nu weten we ongeveer waar we staan: op de Dreef ter hoogte van het

Frederikspark en waarnaar we kijken: in zuidoostelijke richting naar waar nu het Provinciehuis en Paviljoen Welgelegen staan. In het in 1989 uitgegeven boek over het Paviljoen lezen wij in de bijdrage van Bert Slingers, dat het buitenplaatsje links Hout en Baan is op de hoek van de Dreef en de latere Paviljoenslaan en dat links van dit Hout en Baan de eerste buitenplaats Welgelegen was gesitueerd, die beide plaats moesten maken voor het tegenwoordige Paviljoen Welgelegen.

Muziekwinkel Hogenbijn

In de zomer van 2007 werd ik benaderd door mijn Utrechtse collega Tolien Wilmer met de mededeling dat Het Utrechts Archief een tekening had gekocht bij Beijers Auctions in Utrecht van de etalage van een muziekwinkel, waarvan zij meenden op grond van Beijers' informatie, dat het om een Utrechtse winkel ging (Muziekhandel Guldemon, Zadelstraat 28, hoek Donkerstraat). Bij nadere beschouwing kwam men erachter dat het om de etalage van de Haarlemse firma Hogenbijn gaat op de hoek van de Oude

Groenmarkt 28 en Lange Veerstraat. Deze tekening hebben wij daarna van Het Utrechts Archief overgenomen. Zoals we kunnen zien op de tekening (zie de cover van 'NHA nieuws') werd de muziekhandel opgericht in 1886. De tekening laat de beide etalages zien met aan de zijde van de Oude Groenmarkt allerlei snaarinstrumenten, zoals gitaren, mandolines en violen. Om de hoek vindt men (waarschijnlijk) bladmuziek en lessenaars. Bovendien bevinden zich op de ruiten en daarachter allerlei affiches, waarschijnlijk met aankondigingen van concerten en – let wel – een aankondiging van een voetbalwedstrijd van HFC Haarlem, welke voetbalvereniging in 1889 werd opgericht. Deze amateurtekening is rechtsonder gedateerd 1892 en voorzien van de naam 'FIGEE'. Dat zou kunnen betekenen dat onze amateurtekenaar lid was van deze familie en mogelijk een van de vennoten van de Machinefabriek van de gebroeders Figee, destijds nog gevestigd aan de Leidsevaart bij de Brouwersvaart. Door het ontbreken van een voorletter of voornaam is het niet mogelijk de tekenaar te identificeren.

De zaak van Hogenbijn werd, zoals te lezen valt bij www.hogenbijn.nl/historie, inderdaad geopend in 1886, aanvankelijk op het adres Lange Veerstraat 4, als winkel in muziekinstrumenten, snaren en muziek van de muziekonderwijzer Hendrik Hogenbijn. In 1888 verhuisde de firma al naar de Oude Groenmarkt. In de loop van de 20ste eeuw werd de firma dé platenzaak van Haarlem. In

1976 verkocht de laatste Hogenbijn zijn zaak, die daarna in 1984 werd opgeheven.

Adriaan-moeheid

Ik begin te bemerken dat er in Haarlem een soort 'Adriaan-moeheid' aan het ontstaan is,

Molen de Adriaan, getekend door Georges François.

een sluimerend virus, wanneer het gaat om wéér een nieuwe afbeelding van de in 1932 afgebrande molen. Toch wil ik u desondanks kennis laten maken met een onbekende afbeelding van de molen. De bij Kunsthandel De Garenkoker te Haarlem gekochte prent is van de hand van Georges François. In de wandeling wordt hij 'Geo' genoemd, zoals hijzelf ook signeerde. Deze kunstenaar werd op 25 juni 1880 geboren te Saint-Gourgon in het departement Loir-et-Cher. Tussen 1897 en

1902 was hij leerling aan de Ecole des Beaux-Arts te Tours. Vervolgens werd hij in Parijs leerling van de schilder Jean-Pierre Laurens (1875-1932), door wie hij in contact kwam met de Parijse Salons. Hier liet hij vanaf 1911 regelmatig werk zien, hoofdzakelijk kleuretsen van landschappen en architectuur. Van 1917 tot 1937 reisde hij door de voormalige Franse koloniën, waar hij veel tekende en schilderde. Hij overleed in 1968.

De datering van onze prent zal aan het begin van de 20ste eeuw liggen, omdat de afbeelding gemaakt lijkt te zijn vanaf de voormalige hoge brug, een klapbrug tussen de Scheepmakersdijk/Papentorenvest en de Koudenhorn. Rond 1905 wordt deze vervangen door de Catharijnebrug. Op de achtergrond zien we de Koudenhorn en de toren van de Bakenesserkerk.

In nummer 5 van 'NHA nieuws' heb ik u kennis laten maken met twee etsen van de Amsterdamse graficus Frans Jacob IJserinkhuijsen (1892-1959), te weten een gezicht op de Engelmunduskerk te Velsen en het buurtje 'De Kaag' in Wijk aan Zee, beide gedateerd 1944. Ook nu konden we een ets van hem verwerven (via genoemde Kunsthandel De Garenkoker), deze keer van een gezicht op het Heemskerkerduin bij de Oudendijk te Heemskerk, gedateerd 1939 (zie de achterzijde van 'NHA nieuws'). Deze dijk is het weggetje dat door het tuinbouwgebied loopt tussen de Duinweg aan de rand van het duingebied en de Rijksstraatweg, iets ten zuiden van Noorderdorp en de Marquettelaan.

Herman Moerkerk

Ten slotte werd het NHA eigenaar van drie ontwerptekeningen van de hand van Herman Moerkerk voor een 'Herinnering aan het 121/2-jarig bestaan van Ten Berge's Confectie Industrie NV Haarlem, aangeboden door het Verenigd Personeel'. De wat oudere Haarlemmers kennen allemaal de kousenfabriek van Hin aan de Zijlweg of de overhemdenfabriek van Kerko in de Stephensonstraat. Maar de fabriek van Ten Berge? Ik had er nog nooit van gehoord. Internet hielp mij ook niet verder. Dan maar de oude, vertrouwde adresboeken geraadpleegd en wie schetst mijn verbazing... de fabriek was gevestigd aan de Kleine Houtweg 16. Het gaat dus om de burens van de huidige

locatie Kleine Houtweg van het Noord-Hollands Archief, die nu onder meer onderdak biedt aan de beeldcollecties. Het confectietelier heeft niet veel langer bestaan dan twaalf jaar, want in het adresboek van 1953 komt het fabriekje niet meer voor en bevindt zich op het adres Kleine Houtweg 16 A.E. Ruijs & Co's Papiergroot-handel. Of het ontwerp ook in enige definitieve vorm gestalte heeft gekregen, is niet bekend. Wel is het een en ander bekend over de maker, Herman Moerkerk. De op 2 maart 1879 in Den Bosch geboren schilder, tekenaar en graveur verhuisde in 1928 naar Haarlem om daar als illustrator/redacteur te gaan werken bij de Katholieke Illustratie van Uitgeverij De Spaarnestad aan de Nassaulaan. Hij is in

Haarlem vooral bekend geworden door het ontwerpen van de Allegorische Optocht, die in 1946 te Haarlem werd gehouden in verband met het 700-jarig bestaan van de stad in 1945. Ook heeft hij in 1938 de illustraties gemaakt voor het gedenkboek bij het 100-jarig bestaan van de Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J.J. Beijnes aan het Stationsplein. In 1949 overleed Moerkerk in het St. Joannes de Deo-ziekenhuis aan de Maarten van Heemskerckstraat. In 2003 verscheen een boek over hem van de hand van Frans van Gaal en Vincent Verstappen, onder de titel 'Op zoek naar erkenning : leven en werk van Herman Moerkerk'. Deze publicatie is aanwezig in de bibliotheek van het Noord-Hollands Archief.